

Zpráva z konference *Intersemiotic Translation, Adaptation, Transposition: Saying almost the same thing?*

Ve dnech 10.–12. listopadu 2017 se na Kyperské univerzitě v Nikósii konala mezinárodní interdisciplinární konference s názvem *Intersemiotic translation, adaptation and transposition* a ecovským podtitulem *Saying almost the same thing?* Konference svedla poprvé dohromady akademiky z několika příbuzných disciplín (zejména translologie, adaptačních studií a sémiotiky), aby společně diskutovali o fenoménech, které se svou podstatou pohybují na neostrých hranicích těchto oborů a které jsou tak potenciálním předmětem různě motivovaných zájmů. Právě snaha konfrontovat odlišné metody a perspektivy představovala jedno z východisek konferenčního setkání. Jeho cílem pak mělo být nacházení styčných bodů a vzájemné obohacování jednotlivých výzkumů, které by, místo aby tiše probíhaly vedle sebe, měly využívat zatím netušených synergií, které interdisciplinární spolupráce v této problematice vytváří.

Trojice hlavních řečníků, které organizátoři pozvali, odpovídala svou profesní afiliací trojici ústředních disciplín, o nichž byla řeč v úvodu: translologii zastupoval Andrew Chesterman, emeritní profesor Helsinské univerzity, adaptační studia Deborah Cartmellová, ředitelka výzkumného centra adaptačních studií na De Montfortově univerzitě v Leicesteru, a sémiotiku Peeter Torop, profesor kulturní sémiotiky na Tartuské univerzitě.

Konferenci zahájila druhá jmenovaná, Deborah Cartmellová. Příspěvek o shakespearovských adaptacích v éře klasického Hollywoodu třicátých až padesátých let minulého století upozornil na případ, kdy se adaptace stává exploatací (což byl ostatně pojem, s nímž ve vztahu k filmovým zpracováním Shakespearových tragédií pracoval i dobový tisk). Americká apropriace tradičních britských předloh měla nezřídka podobu velkolepých podívaných, které se netajily ambicí překonat svým významem a výpovědní hodnotou originál. V tomto směru se jako cenný studijní materiál i svědectví doby jeví propagační a doprovodné materiály, které už během natáčení (a ještě dlouho po premiéře) zaplavovaly trh.

Po úvodním příspěvku následoval kulatý stůl, u něhož se sešly všechny tři hlavní osobnosti konference, bohužel však vzhledem k omezené časové dotaci nepřišla řeč na většinu plánovaných témat. Nejzajímavější debata se nakonec rozvinula kolem terminologie, respektive její nejednoznačnosti a možností její standardizace. Andrew Chesterman upozornil na skutečnost, že samotný koncept překladu nepředstavuje přírodní či empirický fenomén, nýbrž fenomén kulturní. Humanitní vědy běžně nepracují s tvrdými daty a žádné nomenklatury se tak nemůže dostat univerzálního přijetí. Každá kultura, ale v konečném důsledku i každý výzkumník nahlíží problematiku překladu či adaptace z vlastní perspektivy a není přitom vázán žádnými předepsanými zákonitostmi. Sjednocování terminologie napříč obory by tudíž nebylo žádoucí, ale ani efektivní. Nemožnost účinně zobecňovat je cena, kterou oproti přírodovědcům platíme za „individuální svobodu“, kterou nám humanitní výzkum do jisté míry garantuje. Žádná hranice mezi pojmy (např. kde končí překlad a začíná adaptace) pak nemůže být a priori dobrá nebo špatná, jen více či méně užitečná.

Druhý den konference otevřel právě Andrew Chesterman s příspěvkem ke zkoumání rytmu společným prizmatem všech tří zainteresovaných oborů. V něm mimo jiné upozornil na problém kategorizace a významné překryvy translologie, adaptačních studií

a sémiotiky. Na příkladu kresby britské autorky Jane Poultonové načrtl cesty, kterými se může interdisciplinární analýza textu a hledání paralel textu a obrazu z hlediska intersémiotického překladu ubírat.

Susan Petrilli a Augusto Ponzio hovořili přes Skype z italského Bari o identitě a identičnosti překladu ve vztahu k originálu. Překlad v jejich pojetí nereprezentuje originál, ale zpodobňuje výchozí látku znovu v novém kontextu: zde se opřeli o nuanci italských sloves *rapresentare* a *rafigurare*. Intersémiotický překlad pak v jejich vnímání představuje svébytnou disciplínu o to intenzivněji, že mezi intralingválním a interlingválním převodem nespátřují zásadní rozdíl.

Z tureckého Istanbulu promluvil, rovněž po Skypu, Laurence Raw. Připomněl skutečnost, že image překládání jako tvůrčí činnosti se definitivně etablovala až v první polovině dvacátého století; mimo jiné díky ruským formalistům či Pražskému lingvistickému kroužku. Adaptace pak ve srovnání s překladem dlouho sehrávaly jen vedlejší roli a řada translatických akademiků adaptace dodnes považuje za své výsostné území, které si může plně nárokovat. Tato podřízenost se však, zejména v posledních letech, právem rozpadá. Na rozdíl od většiny ostatních akademiků, pro něž se hledání hranice mezi překladem a adaptací stalo důležitým úkolem na cestě k terminologické jednoznačnosti, Laurence Raw tvrdí, že k vytyčení takové hranice neexistují dostatečně objektivní kritéria, a měli bychom tak tuto nejednoznačnost přijmout jako fakt a nestavět zbytečné zdi, které by nakonec mohly působit kontraproduktivně.

Poněkud opačné stanovisko předložil Patrick Cattrysse, autor jedné z nejdůležitějších monografií na téma intersémiotického překladu posledních let. Ve svém vystoupení se vyslovil pro větší vyhraněnost jednotlivých disciplín, které podle něj ztrácejí těsný kontakt s hlavním předmětem svého zkoumání i vědomím vlastních hranic a limitů. Interdisciplinarita má smysl tehdy, užívá-li se cíleně a účelně. Abychom se ve svém zkoumání mohli posunout dále, potřebujeme zobecňovat, shodnout se na základních definicích a termínech: říká-li jeden významný akademik, že adaptace je všudypřítomná, a jiný, že adaptace je neproveditelná, signalizuje to podle Cattrysse závažný problém, který brání pokroku.

Z dalších příspěvků druhého dne konference stojí za zvláštní zmínku ještě Olaf Immanuel Seel a jeho výzkum oživující vermeerovskou teorii skoposu v kontextu intersémiotického překladu a Ricarda Vidalová, která se zabývá smyslovou dimenzí percepce a překladu a upozornila na některé zdánlivě extrémní případy intersémiotického překladu, například v podobě básní transformovaných do čichových vjemů.

Závěrečný den konference zahájil Peeter Torop příspěvkem o překladu a jeho proměnách v transmediálním světě. Naznačil v zásadě dvě cesty, jimiž se „nová ontologie“ překladu může ubírat: zaprvé můžeme orientaci na transmediální svět chápat jako samotnou metodu překladu, která tak dále zdůrazňuje jeho serialitu a pluralitu intersémiotických a intermediálních variant výchozího textu. Zadruhé lze za metodu či strategii překladu dosadit snahu o digitální zprostředkování tradičního překladu (prostřednictvím zvuku či animace). V tom případě se transmedialita stává „pouhou“ platformou k naplnění této intence.

Michalis Kokonis z Aristotelovy univerzity v Soluni poté představil svou případovou studii o filmové adaptaci *Atlasu mraků*. Přitom uvedl několik zajímavých postřehů obecného charakteru. Mimo jiné upozornil na skutečnost, že zájem o pomezí sféry překladu

a adaptace generuje (zejména v posledních letech) hybridní termíny jako *transadaptation* či *tradaptation*, které v konkrétních případech sice mají svůj praktický význam, ale v konečném důsledku dále tříští terminologicky už tak nejednotné obory.

V závěru konference se objevilo ještě několik dalších návrhů, jak k problematice intersemiotického překladu přistoupit tak, aby byly všechny zainteresované obory „spokojeny“. Wai-ping Yau z Baptistické univerzity v Hongkongu nabídl jako nástroj ke čtení adaptací Genettův koncept palimpsestu, norskoo-švédský tým Eli Lofaldliové a Annjo Greenallové zase bachtinovsko-linellovskou rekontextualizaci. Zejména druhý jmenovaný model skýtá s ohledem na sblížovací a jednotící leitmotiv konference značný potenciál: svým záběrem totiž dalece přesahuje hranice přirozeného jazyka a umí pracovat s překladem v rámci jednoho semiotického systému i napříč různými. Vztah cílového metatextu k výchozímu prototextu navíc neomezuje na povrchovou rovinu díla, ale zkoumá i související diskurzy, které dílo obklopují.

Výzkum vedený v tomto duchu by nejenže naplnil ideál konference o harmonické spolupráci translatologie, sémiotiky a adaptačních studií, jeho výsledky by mohly obohatit i řadu dalších oborů (filmová a divadelní věda, literární věda, komparatistika), z nichž současné zkoumání intersémiotického překladu primárně vychází.

Matouš Hajek

<https://doi.org/10.14712/24646830.2018.28>